

ДИНАМІКА ЗМІНИ СТРУКТУРИ ВИТРАТ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

**УЛЬЯНЧЕНКО Н.В., АСИСТЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В.В.ДОКУЧАЄВА**

У статті аналізується структура витрат у сільськогосподарських підприємствах України за 1990-2009 рр. Звертається увага на зменшення питомої ваги витрат на оплату праці й амортизацію. Здійснено аналіз динаміки зміни кількості внесених мінеральних добрив в натуральному вираженні.

In the article the structure of charges is analyzed in the agricultural enterprises of Ukraine for 1990-2009 attention Applies on diminishing of specific gravity of charges on payment of lab our and depreciation. The analysis of dynamics of change of amount of the brought in mineral fertilizers is carried out in natural expression.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день сільськогосподарські підприємства України повинні здійснювати свою діяльність не тільки для отримання короткострокового прибутку, а й спрямовувати виробництво на стратегічні завдання підвищення ефективності виробництва. Це, в свою чергу пов'язано з управлінням ресурсами виробництва, ефективності використання виробничих потужностей підприємства, та максимізація прибутку в довгостроковому періоді. Тому, актуальним для керівників підприємств, є питання пов'язані з підвищенням конкурентоспроможності продукції, зниження рівня витрат виробництва, або їх ефективного використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування рівня витрат визначає ефективність виробництва сільськогосподарських підприємств і залежить від певних умов не тільки "...техніко-технологічних і соціально-економічних, а й значною мірою від природних ", стверджує Л. Мельник, адже, саме останні на думку автора, зумовляють нижчий рівень концентрації сільськогосподарського виробництва, неможливість

монополізації його, відносно більший ризик підприємництва, пов'язаний з непередбачуваністю кінцевих результатів господарювання, особливості ціноутворення [3, с.324-325].

Такий широкий спектр вихідних умов функціонування підприємства вимагає звести витрати виробництва "...рівнозначного суспільного продукту" до мінімуму, згідно з законом "економії праці [1, с.19]. З іншого боку, з урахуванням дії закону додаткової вартості, підприємство має забезпечити отримання максимального прибутку. Серед шляхів до досягнення даної мети є нарощення обсягів виробництва, опанування нових видів продукції чи технології, вдосконалення організації праці тощо, а це, як правило, вимагає додаткових витрат. Тому, характеризуючи певний рівень витрат, ми маємо на увазі мінімальний його рівень для даного рівнозначного суспільного продукту.

Рівень сукупних витрат виробництва залежить від багатьох чинників: кількості та якості праці і розміру накопиченого капіталу [4, с.61], ресурсного потенціалу [2, с.172] та ін. Чинники формування витрат умовно поділені економістами на групи: чинники впливу на витрати, які мають безпосередній зв'язок з виробництвом, та чинники, пов'язані з іншими сферами діяльності, але які певною мірою таки впливають на витрати [1,4].

Істотно впливає на рівень витрат такий виробничий чинник, як масштаб бізнесу або, за Ф. Гюнтером, "величина підприємства". Йдеться про "...сукупну виробничу потужність, диференційовану за видами, кількістю та максимальною віддачею наявних потенційних факторів" [6, с.292]. Цілком справедливо, на нашу думку, чинник розміру поставлений на перше місце, адже саме оптимізація витрат виробництва спонукає підприємців формувати економічно обґрунтовані ресурсний потенціал та найбільш прийнятний розмір підприємства.

Структуру виробничої програми підприємства, що характеризується переліком типів продукції, яку виготовляють у певному виробничому періоді, її кількості, також необхідно зазначити серед пріоритетних факторів впливу на формування витрат. Виробничу програму регулюється підприємством, її необхідно розглядати як наслідок підведення підсумків роботи

підприємства в минулому, та пошук перспективних шляхів розвитку підприємства у майбутньому.

Цілі статті. Метою даного дослідження є аналіз структури та динаміки витрат виробництва в сільськогосподарських підприємств України.

Виклад основного матеріалу. Повне і достовірне відображення витрат на виробництво є основою для аналізу господарської діяльності й ефективності виробництва. За економічним змістом витрати групують за такими елементами: матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація основних засобів та нематеріальних активів, інші витрати. Таке групування єдине для всіх галузей народного господарства і визначене багатьма нормативними документами щодо організації та здійснення бухгалтерського обліку. Але витрати не однорідні і тому для планування та обліку за способом включення в собівартість продукції їх групують по статтям. Це дає змогу знати складові собівартості з метою впливу на формування її величини. Нами були здійсненні дослідження структури витрат виробництва продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах України за 1990–2009 рр (табл. 1).

По-перше, відмітимо, що за обраний період дослідження найбільш суттєві зміни відбулися по затратам на оплату праці працівників сільськогосподарських підприємств та, відповідно по сумах щодо відрахування на соціальні заходи. Так, якщо в 1990 році їх питома вага дорівнювала 27,0 %, то в 2009 році вона зменшилась до 10,7 %. Слід сказати, що це негативне явище, оскільки воно пов'язане із зменшенням розміру оплати праці, що одночасно впливає на зниження рівня соціального захисту населення селян. Темпи росту витрат на оплату праці зменшуються, в той же час, коли загальна сума витрат на виробництво зростає.

Розгляд структурних зрушень витрат за обраний нами період продовжимо по найбільш вагомій статті – матеріальні витрати. Їх загальна питома вага в структурі витрат за обраний період зростає, вона дорівнювала у 1990р. – 56,2 % у 2000 – 73,2 % а у 2009 – 76,6 %.

Таблиця 1

**Динаміка структури витрат на виробництво продукції
тваринництва в сільськогосподарських підприємствах
України за 1990-2009 рр., %**

Статті витрат	Рік		
	1990	2000	2009
Витрати на оплату праці	27,0	15,0	10,7
Відрахування на соціальні заходи	5,4	0,3	3,2
Матеріальні витрати які увійшли в собівартість продукції, всього	56,2	73,2	76,6
у тому числі			
Корми	48,6	50,1	53,9
з них покупні	10,6	10,8	27,4
Нафтопродукти	1,3	7,7	3,1
Електроенергія	0,8	3,9	3,0
Паливо	0,4	0,4	1,6
Запчастини, ремонтні і будівельні матеріали	2,4	4,3	3,4
Оплата послуг і робіт, виконаних сторонніми організаціями	2,7	6,8	11,6
Амортизація основних засобів	8,3	8,7	4,2
Інші витрати	3,1	2,8	5,3
Всього витрат	100,0	100,0	100,0

**За даними статистичної бази Міністерства аграрної політики України*

У структурі витрат значну частку займають витрати на корми. Характерно, що щорічно збільшується питома вага покупних кормів, вартість яких значно вище, ніж кормів власного виробництва. В результаті при зменшенні витрат кормів в натуральному вигляді протягом 1990-2009 рр. на 11,6 % питома вага витрат на корми підвищилася з 48,6 % до 53,9 %. Також відмітимо, що витрати на амортизацію основних засобів мають тенденцію до зниження і в порівнянні з 1990 роком у 2009 році зменшилися в два рази. На нашу думку подібну ситуацію викликали різні причини. Насамперед, це зміни у складі виробничих фондів. Сільськогосподарські підприємства в обмеженій кількості купують нову техніку та обладнання. Основні засоби вибувають з виробничого потенціалу господарств, а заміни їм сучасною, більш прогресивною технікою відбувається дуже повільно. Також постійно зменшується поголів'я продуктивної

худоби. Також причиною цього може бути причина, пов'язана з процесом реформування, що відбувався в аграрному секторі. Так, підприємства обліковують основні засоби на позабалансовому рахунку, як взяті в оренду, і амортизацію на них не нараховують, тобто не створюється фонд для їх відтворення.

Аналіз структури витрат на виробництво окремих видів продукції показує, що питома вага витрат на оплату праці має значні коливання від 21,3 % при виробництві молока до 4,7 % при виробництві м'яса птиці. Звичайно, це залежить від технології виробництва та механізації виробничих процесів. Відстежується також коливання і у витратах на корми, але вони незначні (від 46,2 % у виробництві молока, до 65,9 % у виробництві яєць), у зв'язку з тим, що вони залежать від типів годування тварин (табл. 2).

Таблиця 2

Структура витрат на виробництво основних видів продукції тваринництва за елементами у 2009 р., %

Статті витрат	Велика рогата худоба	Свині	М'ясо птиці	Молоко	Яйця курячі
Оплата праці	16,9	11,2	4,7	21,3	6,1
Прямі матеріальні витрати	71,6	78,0	82,0	64,9	80,7
Утому числі:					
корми	55,0	61,9	58,0	46,2	65,9
нафтопродукти	5,3	2,3	2,2	5,8	1,2
оплата послуг і робіт сторонніх організацій	3,1	4,0	3,7	3,2	4,3
Інші витрати	11,5	10,8	13,4	13,8	13,2
У тому числі:					
амортизація	3,1	4,5	3,7	4,5	5,9
відрахування на соціальні заходи	5,0	3,4	1,5	6,2	1,7

**За даними статистичної бази Міністерства аграрної політики України*

Підвищення урожайності залежить від багатьох факторів, але найбільша частка у прирості врожаю належить саме мінеральним добривам. Ще Д.М. Прянішніков [6] доводив, що у сучасному землеробстві урожай все більше стає залежним від

удобрення. Цей висновок вченого-агрохіміка підтверджується багаторічним досвідом вітчизняного і зарубіжного сільськогосподарського виробництва. Також і сучасні автори звертають увагу на необхідність підвищення витрат саме по мінеральним добривам [7,8]. Так, проаналізуємо динаміку внесення мінеральних добрив у сільськогосподарських підприємствах України за період з 1990-2009 рр. (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка внесення мінеральних добрив у сільськогосподарських підприємствах України

Показник	Рік				
	1990	1996	2000	2005	2009
Мінеральні добрива, кг					
На 1 га посівної площі (діючої речовини)	141	21	13	32	48
На 1 га зернових	132	22	15	35	51
На 1 га цукрових буряків	424	112	68	174	220
На 1 га соняшнику	117	7	3	17	24
Органічні добрива, тонн					
На 1 га посівної площі (діючої речовини)	8,6	3,2	1,3	0,8	0,6
На 1 га зернових	6,5	2,1	0,8	0,5	0,5
На 1 га цукрових буряків	35,7	23,7	13,6	8,3	3,6
На 1 га соняшнику	2,9	0,5	0,2	0,1	0,2

**Статистичний бюлетень. Внесення мінеральних та органічних добрив під урожай с.г. культур. К.: Держкомстат України, 2010, 43 с.*

Окремо слід наголосити на тому, що рівень витрат на мінеральні добрива в структурі витрат в Україні явно недостатній і потребує подальшого збільшення. Так, відмітимо, що реальна інтенсифікація виробництва через натуральні фактори впливу на урожайність культур катастрофічно скоротилася, а за рахунок здорожчання (цінового фактора) – вона зросла. Створилася оманлива ситуація, в грошовому виразі витрати ростуть, а віддачі немає. Крім того, безумовно необхідно нарощувати кількість внесених добрив на 1 га посівної площі, враховуючи той факт, що в провідних країнах Європи їх величина становить 400-500 кг/га

діючої речовини.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз свідчить, що в складі витрат на виробництво сільськогосподарської продукції за період дослідження відбулися суттєві зміни. Ця тенденція обумовлена рядом факторів: ціновим, організаційним та методологічним. На нашу думку, повинна змінювати структуру загальних витрат виробництва в бік збільшення частини, яка направляється на особисте споживання селян, тобто збільшення долі оплати праці. Також повинна відбуватись інтенсифікація виробництва через натуральні фактори впливу, а саме зростання витрат на мінеральні добрива до рівня передових господарств, що дасть змогу вирішити не тільки екологічні проблеми та проблеми стабілізації рівня родючості ґрунтів, а й реально підвищить урожайність сільськогосподарських культур.

Література.

1. Дем'яненко С.І. Менеджмент виробничих витрат у сільському господарстві. - К.: КНЕУ, 1998.- 264 с.
2. Маркс К. Процесс капиталистического производства, взятый в целом // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. - Т.25. - Ч. 11. - С. 172-203.
3. Мельник Л.Ю., Сафронов С.О. Основи економічної теорії та підприємництва. - Дніпропетровськ: Січ, 2002. - 461с.
4. Плаксієнко В.Я., Письмаченко Л.М., Рябий Є.І. Бухгалтерський облік в сільському господарстві України. Підручник/заг.ред. В.Я. Плаксієнка. Київ: Центр навчальної літератури. 2005. – 490 с.
5. Фандель Гютнер Теорія виробництва і витрат / Пер. з нім. Під керівництвом і наук. Ред. М.Г. Грецака. - К.: Таксон, 2000.- 520 с. - Текст укр., тит. парал. нім.
6. Д.М. Прянішніков Агрохімія: [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.megabook.ru/Article.asp?AID=665272>.
7. Реалізація продукції особистими селянськими господарствами - витрати, ціни, ефективність: монографія /О.М. Шпичак, І.В. Свиноус – К., 2008. – 300 с.
8. Система організаційно-економічних механізмів функціонування основних агропродовольчих підкомплексів рослинництва України / [О.М. Шпичак, О.В. Бондар, І.В. Кобута]; за ред. академіка УААН О.М. Шпичака. – К., 2009. – 406 с.